

## ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПРОФІЛЬНИХ КЛАСІВ

*У статті запропоновано дидактичну модель організації самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів під час виконання індивідуальних освітніх проєктів; розглядаються складові самостійної пізнавальної діяльності учнів, організаційний і когнітивний аспекти всіх компонентів моделі.*

*В статье предлагается дидактическая модель организации самостоятельной познавательной деятельности учащихся профильных классов при выполнении индивидуальных образовательных проектов; рассмотрено составляющие самостоятельной познавательной деятельности учащихся, организационный и когнитивный аспекты всех компонентов модели.*

*The didactic model of organization of self-dependent cognitive activity of the pupils of specialized classes on the based of the individual educational projects is proposed in the article. The author describes the structure of self-dependent cognitive activity of the pupils, organizational and cognitive aspects of all components of the model.*

**Постановка проблеми.** У час інтенсивних соціально-економічних змін, які відбуваються в Україні, спостерігається загальна спрямованість на гуманізацію освіти, що відображено в орієнтації на розвиток особистості учня. У цілісній системі модернізації української освіти суттєвого значення набуває створення умов для формування самостійної, творчої, ініціативної та активної особистості, яка прагне до самовдосконалення та самореалізації.

*Надзвичайно важливим для педагогічної науки і практики є розв'язання проблеми організації самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів, за якої створюється можливість усвідомленого вибору майбутньої професії, що відповідає їх сподіванням, пізнавальним потребам, оволодівши якою, молода людина зможе давати користь державі і суспільству.*

**Актуальність дослідження.** Аналіз наукової розробки проблеми самостійної пізнавальної діяльності учнів свідчить про її актуальність. Самостійна пізнавальна діяльність розглядалась у контексті проблемного та розвивального навчання (А.М. Алексюк, В.І. Бондар, А.М. Матюшкін, М.І. Махмутов, В.Ф. Паламарчук, І.С. Якиманська та ін.); на рівні системно-структурного дослідження процесу навчання та взаємозв'язку його компонентів (Б.П. Бітінас, В.І. Бондар, С.У. Гончаренко, Т.І. Ільїна, І.Я. Лернер, В.Ф. Паламарчук, П.І. Підкасистий, О.Я. Савченко, М.М. Скаткін, Г.І. Щукіна та

ін.). Вивчалась мотивація пізнавальної діяльності (Л.І. Божович, Є.П. Ільїн, А.К. Маркова, Є.М. Павлютенков, В.Ю. Шегурова та ін.); взаємозв'язок управління та самоуправління пізнавальною діяльністю (А.К. Громцева, Л.В. Жарова та ін.); аналізувались різні аспекти самостійної пізнавальної діяльності та самостійної роботи учнів (Н.М. Буринська, Б.І. Коротяєв, В.І. Лозова, Ю.І. Мальований, П.І. Підкасистий, О.Я. Савченко, Т.І. Шамова, О.Г. Ярошенко та ін.), приділялась увага методам, формам і технологіям організації пізнавальної діяльності (В.І. Бондар, С.П. Бондар, Ю.І. Мальований, О.Я. Савченко, Г.К. Селевко, С.О. Сисоева, О.М. Пехота та ін.). Серед українських дисертаційних досліджень останніх років варто відзначити роботи Г.С. Адамів, Г.А. Гарбар, С.Г. Заскалети, С.В. Каяліної, С.М. Кустовського, Г.О. Ламекіної, І.А. Левиної, Л.І. Лутченко, О.Г. Пиндик, М.М. Солдатенка та ін., в яких проаналізовано різні аспекти самостійної пізнавальної діяльності.

Останнім часом проблему профільного навчання досліджували українські науковці (Н.М. Бібік, М.І. Бурда, О.В. Капустіна, В.І. Кизенко, С.Д. Максименко, Н.І. Мудрик, В.Ф. Паламарчук та ін.) [1; 3; 5 – 6; 8 – 10], що відображено у створенні Концепції профільного навчання у старшій школі (2003) [7].

Актуальним є створення цілісної моделі організації самостійної пізнавальної діяльності у профільному навчанні, яка б урахувала пізнавальні потреби, мотиви, інтереси учнів та всі аспекти їх діяльності, що становить мету статті. Для реалізації цієї мети необхідно визначити підходи до формування самостійної пізнавальної діяльності та її компоненти.

Виклад основного матеріалу. Ключовою ідеєю нашого дослідження є організація самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проектів. Індивідуальний освітній проект розглядаємо як засіб організації самостійної пізнавальної діяльності учнів, у результаті чого відбувається розвиток, становлення, самовизначення особистості в освітній діяльності [4, 3 – 4]. Індивідуальні освітні проекти відповідають цілям і завданням профільного навчання: розвитку самостійності, креативності, технологічності; когнітивній і практичній спрямованості, інтегративності змісту проекту, самоорганізації; сприяють творчому розв'язанню проблеми, самореалізації та самовизначенню учнів.

*Унаслідок теоретичного аналізу дидактичних можливостей індивідуальних освітніх проектів та проблем профільного навчання нами було створено модель організації самостійної пізнавальної діяльності учнів*

профільних класів на основі індивідуальних освітніх проектів. Згідно з визначенням Н.В. Бордовської: “Модель – це спрощений опис педагогічного явища або процесу як системи, який розкриває найбільш суттєві властивості і відносини” [2, 496].

Виходячи з теоретичних положень дослідників (Г.А. Гарбар, Ю.Б. Гіппенрейтер, М.С. Головань, Л.В. Жарова, С.Г. Заскалета, С.В. Захаров, С.В. Каяліна, Л.О. Лісіна, В.І. Лозова, Л.І. Лутченко, М.В. Паюл, П.І. Підкасистий, О.Я. Савченко, С.О. Семеріков, Т.І. Шамова, Г.І. Щукіна) про вплив пізнавальних потреб та інтересів, мети, мотивів, пізнавальної активності і самостійності на характер самостійної пізнавальної діяльності, визначено послідовність формування якісних характеристик особистості, що відповідає логіці пізнавального процесу.

Отже, самостійна пізнавальна діяльність учнів профільних класів формується у результаті актуалізації таких її складових: потреби, інтереси – мотив – мета – діяльність – результат. Саме їх було покладено в основу розробленої дидактичної моделі організації самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проектів.

Запропонована модель спирається на діяльнісний (В.В. Давидов, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн та ін.) та особистісно орієнтований (І.Д. Бех, Є.В. Бондаревська, С.П. Подмазін, В.В. Серіков, І.С. Якиманська та ін.) підходи до навчально-виховного процесу. Вона передбачає визнання учня активним учасником освітнього процесу, а основним організаційним принципом навчання – створення оптимальних умов для розвитку індивідуальності та самореалізації школяра.

Актуальність моделі зумовлена необхідністю організації процесу навчання у профільних класах на основі природної потреби учнів не задовольнятися готовими знаннями, а самостійно поглиблювати, використовуючи різні інформаційні джерела, їх критично оцінювати, обирати свій шлях досягнення мети та остаточно самовизначитися у професійному світі.

Дидактична модель передбачає трансформування ролі як учителя, так й учня, з огляду на їх постійну співпрацю та співробітництво під час побудови навчально-виховного процесу. За таких умов педагог виконує роль координатора та консультанта, тоді як учень є активним суб'єктом навчальної діяльності.

Складовими цієї моделі стали шість основних взаємопов'язаних

компонентів: пізнавально-пошуковий, мотиваційно-цільовий, дослідницький, аналітико-корекційний, презентаційний, рефлексивний. Кожний компонент має організаційний та когнітивний аспекти.

До структури моделі також входить результат і “зворотний зв’язок” (на схемі зображено зв’язок рефлексивного і пізнавально-пошукового компонентів). Через “зворотний зв’язок” можна вирішити питання оцінки стану здійсненої самостійної пізнавальної діяльності; якщо необхідно, повернутися до попереднього елементу діяльності; внести корективи; більш чітко, оперативно організувати саму діяльність. Специфічною особливістю цієї моделі є узагальненість, системність і прогностичність.

Отже, пропонуємо модель організації самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проектів, подану у вигляді схеми (рис. 1).

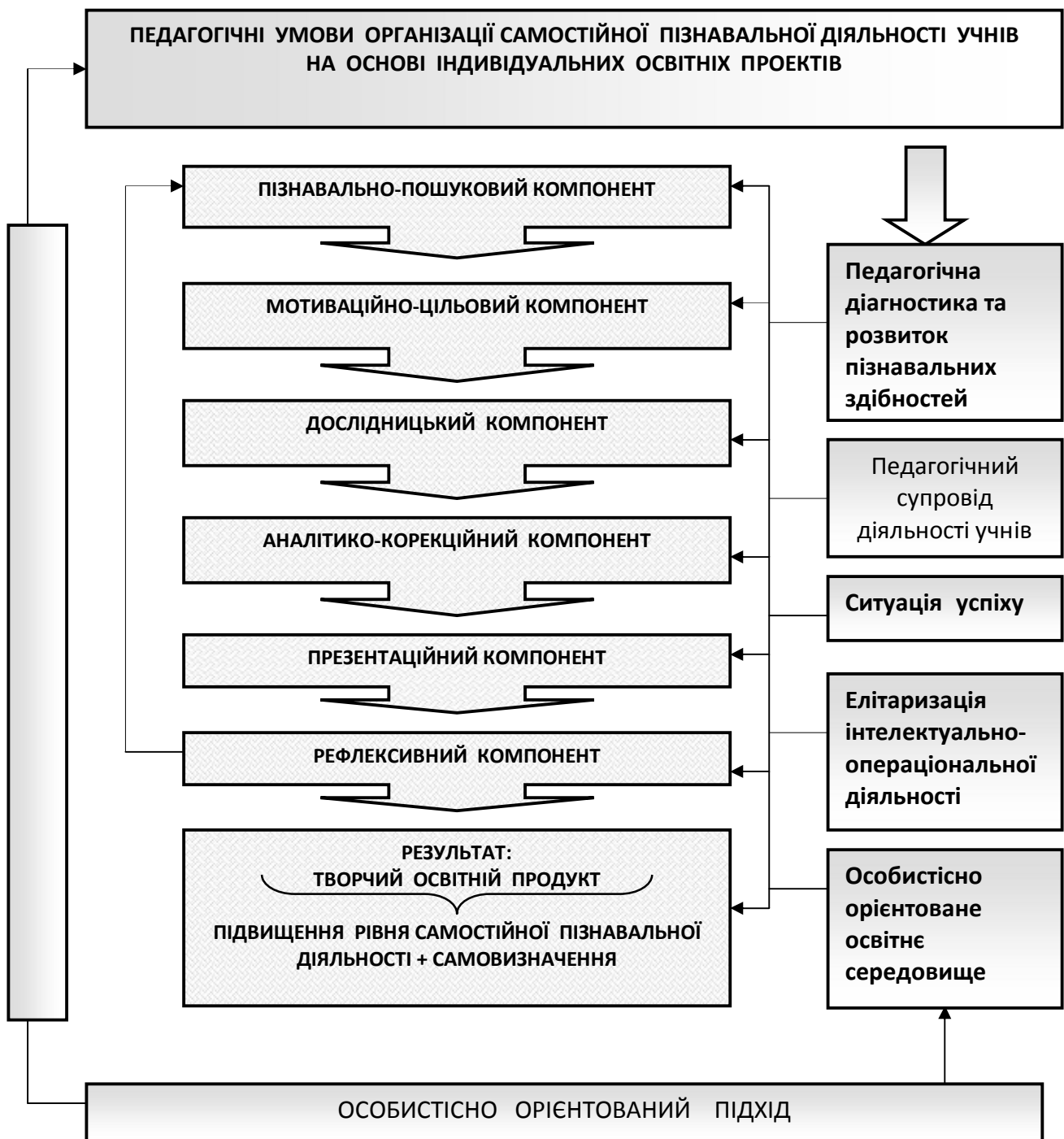


Рис. 1. Модель організації самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проєктів

Розглянемо організаційне та когнітивне забезпечення кожного компонента.

*Пізнавально-пошуковий компонент.* Організаційний аспект компонента передбачає діагностику пізнавальних потреб, інтересів учнів, на основі чого визначається тема, проблема проєкту та створюються умови для їх реалізації

*в освітньому процесі. Пізнавальні потреби та інтереси учнів, серед яких важливе місце посідає професійний інтерес, є першою ланкою процесу самостійної пізнавальної діяльності на основі індивідуальних освітніх проектів. Когнітивний аспект цього компонента моделі становлять пізнавальні потреби та інтереси учнів, які втілюються в проблемі проекту.*

*Мотиваційно-цільовий компонент моделі зумовлює розвиток та трансформацію мотивів самостійної пізнавальної діяльності учнів під час виконання індивідуальних освітніх проектів. Організаційний аспект включає конкретизацію мети на основі мотивів, завдань проекту, гіпотези; вибір джерел інформації, узгодження критеріїв оцінювання проекту, визначення структури проекту, терміну реалізації кожного етапу та форми презентації, тобто проектування діяльності учнів відповідно до пізнавальної мети. Сформовані пізнавальні мотиви та чітко сформульована мета – головні пізнавальні надбудови цього компонента, що зумовлює самостійність та активність самостійної пізнавальної діяльності.*

*Дослідницький компонент забезпечує розвиток пізнавальної активності і самостійності, що визначають якість і результативність самостійної пізнавальної діяльності під час виконання індивідуальних освітніх проектів.*

*Організаційний аспект має певне змістове наповнення та передбачає обробку та узагальнення інформації, вирішення окремих завдань, періодичне звітування про виконання індивідуального освітнього проекту. Організаційний аспект визначається характером та інтенсивністю самостійної пізнавальної діяльності, на які впливають сутність, мета, завдання, спосіб дій учнів, умови здійснення, планування індивідуального освітнього проекту. Дослідницький компонент забезпечує розвиток пізнавальної активності і самостійності, що визначають якість і результативність самостійної пізнавальної діяльності під час виконання індивідуальних освітніх проектів.*

*Аналітико-корекційний компонент. На цьому етапі відбувається осмислення отриманих даних і способів досягнення результату; перевірка гіпотези; корекція результатів дослідницької роботи; обговорення і підготовка підсумкового подання результатів роботи над проектом. Усе вищезазначене становить організаційний аспект моделі. Проте учні не тільки подають отримані результати і висновки, але й описують прийоми, за допомогою яких була отримана і проаналізована інформація; демонструють набуті знання і вміння; розповідають про проблеми, з якими довелося зіштовхнутися у процесі*

*роботи над проектом.*

Під час виконання індивідуальних освітніх проектів робиться спроба спрогнозувати, реалізувати та оцінити наслідки певних замислів, тобто потрібне не лише лінійне мислення. Тому пізнавальний шлях під час організації самостійної пізнавальної діяльності учнів на основі індивідуальних освітніх проектів може бути поданий у вигляді трьох ступенів: дивергенції, трансформації, конвергенції. Зазначені ступені відрізняються пріоритетами цілей, способами діяльності і визначають когнітивний аспект аналітико-корекційного компонента моделі.

*Презентаційний компонент. Організаційний аспект передбачає презентацію індивідуального освітнього проекту. Будь-яка форма презентації сприяє тому, що учні набувають навичок подання результатів своєї діяльності. Основна вимога до презентації: обрана форма повинна відповідати цілям проекту, віку і рівню аудиторії, для якої вона проводиться. У процесі роботи з узагальнення матеріалу і підготовки до презентації в учнів, як правило, з'являються нові питання, під час обговорення яких може бути навіть переглянуто перебіг досліджень. Презентаційний компонент виконує функції контролю, самоконтролю та оцінювання якості освітнього продукту. Когнітивний аспект презентаційного компонента пов'язаний з усвідомленням учнями: власної компетентності, майстерності на основі опанованого змісту проекту; глибини розглянутої проблеми; інтенсивності і самостійності діяльності; ступеня оригінальності й творчості.*

*Рефлексивний компонент. Організаційний аспект полягає в рефлексії через усвідомлення учнями ступеня якості проекту, для деяких учнів з розвинутою внутрішньою мотивацією та глибокими пізнавальними інтересами – виникнення нових проблем, вибір нової теми індивідуального освітнього проекту. Когнітивний аспект забезпечується змінами у структурі самостійної пізнавальної діяльності: реалізацією пізнавальних потреб, інтересів, мети, підвищенням сили і стійкості внутрішніх мотивів, збільшенням рівня пізнавальної активності і пізнавальної самостійності. Зазначені зміни у структурі самостійної пізнавальної діяльності приводять до появи нового циклу діяльності на більш високому рівні.*

Згідно з моделлю визначено педагогічні умови організації самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів (педагогічна діагностика та розвиток пізнавальних здібностей, педагогічний супровід діяльності учнів, елітаризація інтелектуально-операціональної діяльності, створення ситуації

успіху, особистісно орієнтоване освітнє середовище), що безпосередньо пов'язані з її результативністю в когнітивному та діяльнісному аспектах та визначають ефективність моделі.

Результати впровадження дидактичної моделі у практику профільної школи дозволяють зробити такі **висновки**:

– у процесі виконання учнями індивідуальних освітніх проектів відбувається поетапний розвиток складових самостійної пізнавальної діяльності. Кожний етап проекту сприяє появі якісних змін у структурі самостійної пізнавальної діяльності учнів;

– позитивної динаміки набувають пізнавальні потреби та інтереси, які стають більш конкретними і глибокими, посилюються сила внутрішніх мотивів, відзначається розвиток пізнавальної активності й пізнавальної самостійності – від репродуктивної до пошукової і творчої;

– індивідуальний освітній проект створює можливості для самореалізації, первинного професійного самовизначення та орієнтує у соціокультурному та професійному світі.

Розуміючи багатогранність проблеми, ми не претендуємо на її вичерпність. До перспективних напрямів подальшого дослідження відносимо: з'ясування ролі індивідуальних освітніх проектів у формуванні готовності учнів профільних класів до самоосвіти.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Проблема профільного навчання в педагогічній теорії і практиці / Н.М. Бібік // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5/6. – С. 20 – 35.
2. Бордовская Н. В. Диалектика педагогического исследования: логико-методологические проблемы / Бордовская Н.В. – СПб. : Издательство РХГИ, 2001. – 512 с.
3. Бурда М. І. Нові підходи до організації освіти у старшій школі / Проект концепції профільного навчання у старшій школі / М.І. Бурда // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2004. – № 1. – С. 72 – 77.
4. Генкал С. Е. Формування мотиваційного компонента самостійної пізнавальної діяльності при виконанні учнями профільних класів індивідуальних освітніх проектів / С.Е. Генкал // Зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Серія "Педагогічні науки". Полтава, 2007. – Випуск 2 (54). – С. 3 – 4.
5. Капустіна О. В. Педагогічні умови активізації професійного самовизначення старшокласників у навчально-виховній діяльності школи : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Капустіна О.В. – К., 2004. – 243 с.
6. Кизенко В. І. Формування і реалізація профільного навчання у старшій школі / В.І. Кизенко // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7. – № 3–4. – С. 138 – 148.
7. Концепція профільного навчання в старшій школі // Завуч. – 2004. – № 16. – С. 3 – 23.
8. Максименко С. Д. Психологічний супровід профільного навчання. Теоретичні основи / С.Д. Максименко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 5. – С. 27 – 33.
9. Мудрик Н. І. Система семінарських занять у спеціалізованих класах : дис. канд. пед.



наук : 13.00.01. / Мудрик Н.І. – К., 1993. – 155 с.

10. Паламарчук О. М. Культурологічні проекти в змісті освіти профільної школи / О.М.Паламарчук // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати : практико зорієнтований збірник. – К., 2003. – С. 174 – 179.

УДК 371.3:784.6

**Т.П. Гопкало**

Криворізький державний педагогічний університет

## **ВОКАЛЬНО-СЛУХОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВИХ УМІНЬ УЧНІВ**

*У статті розглянуто поняття “вокальний слух”; висвітлено показники вокально-слухового контролю як критерію сформованості вокально-хорових умінь учнів музичних шкіл; запропоновано види робіт з розвитку вокального слуху; обґрунтована роль слухового контролю під час формування вокально-хорових умінь.*

*В статье раскрыто понятие “вокальный слух”; освещены показатели вокально-слухового контролю как критерия сформированности вокально-хоровых умений учащихся музыкальных школ; предложены виды работ по развитию вокального слуха; обоснована роль слухового контроля при формировании вокально-хоровых умений.*

*In the article such a notion as “a vocal ear” is examined, the points of vocal-hearing control is lightened up. And it’s used as a criterion of forming vocal-chorus abilities of the pupils of musical schools. Different kinds of work dealing with the development of a vocal ear were suggested. The role of hearing control was emphasized during formulating vocal-chorus abilities.*

**Постановка проблеми.** Одним із найважливіших завдань, які постають перед музичною школою, є розвиток і вдосконалення музичної освіти, забезпечення підготовки учнів на сучасному рівні, які б мали ґрунтовні теоретичні знання та практичні вміння. Проблема вдосконалення теорії і методики навчання є завжди актуальною. Вона постійно перебуває у центрі уваги педагогів-практиків та дослідників і спрямована на комплексне вирішення завдань – теоретична і практична підготовка учнів до художньо-виконавської роботи у хорі [2, 5].

Якість творчої діяльності музиканта-виконавця визначається багатьма чинниками, але найважливішим із них є вокальний слух. Виховання вокального слуху – одна із центральних проблем професійного музичного навчання. Саме завдяки вокальному слуху ми відрізняємо якість звучання голосу (тембру, звуковисотного і динамічного діапазонів, вокального інтонування, дикції).

Усі частини голосового апарату працюють у певному рефлексі, не ізольовано один від одного. Координацію, організацію їх в єдиному співацькому русі контролює слух. Тому ми вважаємо, що успіх формування вокально-хорових умінь визначає позитивно усвідомлене